

ESKİ YUNAN YAZININDAN İKİ EKPHRASİS ÖRNEĞİ- HOMEROS'UN

“AKHİLLEUS'UN KALKANI” İLE HESİODOS'UN “HERAKLES'İN KALKANI”NIN KARŞILAŞTIRILMASI*

Didem DEMİRALP**

ÖZET

İlyada'nın XVIII. Kitabında, Hephaistos'un, Akhilleus için yaptığı kalkanı –aspis- anlatan Homeros, tanrının, değerli metalleri kullanarak biçimlendirdiği silahın üzerini çeşitli resimlerle süslediğini söylüyordu. Kalkanın tam ortasına, yeryüzünü, gökyüzünü ve denizi çizen Olymposlu, insanoğlunun günlük yaşamına dair işlerini de tasvir etmişti. O, bir düğünün neşesini, bir pazar yerinde vuku bulan kavgayı, savaşa hazırlanan iki orduyu, sürüleri başındaki iki çobanı ve onlara saldıran düşmanı ise cenk ve kavga ile özdeşleşen tanrılarla beraber çizmişti. Öte yanda toprağı sürmekle meşgul ırgatlar, hasadın ardından yapılacak kutlama için yemek hazırlayan kadınlar vardı. Tanrı, bir de üzüm bağı çizmişti. Orada iki boynuzlu bir sığır sürüsü, bir otlak vardı. Bir de oyun alanı vardı. Gençcik kızlar ve erkekler, tertemiz giysileri içinde hoplayıp zıplıyorlardı. İki cambaz ise dönüp duruyordu orta yerde. Bir de Okeanos'un resmi vardı ki o, kalkanın yuvarlağını çepeçevre sarıyordu. Homeros'un izinden giden Hesiodos da “Herakles'in Kalkanı” başlıklı şiirinde, yiğidin, Hephaistos tarafından yapılan kalkanını resmederken, silahın üzerinin birçok betimlemeye ev sahipliği yaptığını söylüyordu. Bunlar arasında –Akhilleus'unkine benzeyen- günlük yaşamdan sahneler kadar, efsanevî olaylar da vardı. Öte yandan şairin anlatımı, öyle canlı idi ki, o, Herakles'in kalkanını, adeta dinleyicilerinin gözleri önünde canlandırıyor. Bu iki kalkan, aynı zamanda Eski Yunan yazınında, görsel bir sanat eserinin, edebiyat aracılığı ile görünür kılınan ilk örnekleri arasında idi.

Anahtar Kelimeler: Homeros, Akhilleus, Hesiodos, Herakles, kalkan.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, El-mek: didemdemiralp@gmail.com

TWO ECPHRASIS SAMPLES FROM ANCIENT GREEK LITERATURE

HOMER'S "THE SHIELD OF ACHILLES" & HESIOD'S "THE SHIELD OF HERACLES"

ABSTRACT

In Book XVIII of Iliad, Homer told that Hephaestus the lame one made a shield –aspis- of precious metals for Achilles. The god adorned the surface of the weapon with various drawings. He drew the earth, the sky and the sea. He also depicted the daily life of ordinary people. Among these scenes were a wedding celebration and a fight at a market place. There were also two armies, two shepherds with their flocks and the enemy to attack them. Farm workers, a vineyard, cattles and a pasture and a group of young men and women dancing together were also among the drawings. On the other hand it was river Oceanus which encircled the rim of the shield. Hesiod, following the example of Homer, portrayed the shield of Heracles in his epic "Shield of Heracles". Like Achilles's, it was made by Hephaestus and was decorated with various drawings. Mythological scenes as well as the city and people's lives were among these depictions. Furthermore Hesiod's description was so animate that it was not impossible for the audience to think of it as it was genuine. These two shields were also among the earliest examples of ecphrasis in Ancient Greek literature.

Key Words: Homer, Achilles, Hesiod, Heracles, shield.

Giriş

Homeros¹, "İlyada"nın 18. kitabında, Hephaistos'un², Akhilleus³ için bir kalkan –aspis- yaptığını söylüyordu.⁴ Tanrı, Olympos'taki⁵ atölyesinde, farklı metalleri kullanarak biçim verdiği kalkanın üzerini de çeşitli tasvirlerle bezemişti. İç içe geçen beş halkanın sonuncusuna, silahı adeta bir çember gibi saran Okeanos'u⁶ çizen tanrı, yeryüzünün, gökyüzünün, denizin, güneşin, ay ve yıldızların resmini de yapmıştı. Hephaistos, birinde barışın, diğerinde savaşın hâkim olduğu iki şehir ile tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü geniş toprakları ve hatta kızılı erkekli bir grup gencin raks edişlerini de işlemişti silahın üzerine.

Hesiodos'un⁷ adı ile birlikte anılan⁸ "Herakles'in⁹ Kalkanı" başlıklı şiir¹⁰ ise Hephaistos'un, Zeus oğlu Herakles için yaptığı kalkanı resmetmişti. Değerli taşlardan yapılan silah,

¹ İ. Ö. 9. – 8. yüzyılda Batı Anadolu'da –İyonya- yaşadığı düşünülen ozan. "İlyada" ve "Odysseia" destanlarının yazarı. "İlyada", Troya Savaşı'nın şiiridir. "Odysseia" ise savaşın ardından yurduna dönmek isteyen Odysseus'un serüvenlerini anlatır.

² Zeus ile Hera'nın oğlu. Ateş ve zanaatlar tanrısı. Topal imiş.

³ Akha ordusunda komutan. Akhalar, Troya'ya geldiklerinde, savaş tutsağı güzel Briseis'in, Agamemnon tarafından zorla alınmasına kızan Akhilleus, savaşa katılmayacağını söylemişti. Can yoldaşı Patroklos'un, Troya prensi Hektor tarafından öldürülmesinin ardından, savaşa dönmüş ve Hektor'un canını almıştı.

⁴ Yiğidin anası –deniz tanrıçası- Thetis'in arzusu üzerine.

⁵ Tanrıların evi.

⁶ İrmak tanrı.

⁷ İ. Ö 700. Yunanlı şair. "Tanrıların Doğuşu" ve "İşler ve Günler" şiirlerinin yazarı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

tıpkı Akhilleus'un gibi, beş halkadan oluşuyordu. Kalkanın son halkası, yine Okeanos'a ayrılmıştı ama bu sefer ona kuğu ve balıklar eşlik ediyordu. Hephaistos, efsanevi yiğidin silahının üzerine, domuz ve aslanların kavgasını, Lapith'ler¹¹ ile Kentaur'ların¹² mücadelesini, savaş tanrılarını¹³, Olymposlular'ın dansını, bir balıkçıyı ve Gorgonlar'dan¹⁴ kaçan Perseus'u¹⁵ çizmişti. Tanrı, kalkana, barışın ve savaşın yan yana hüküm sürdüğü tek bir kenti tasvir etmekten de geri durmamıştı.

Zanaatkârlar zanaatkârı Hephaistos'un elinden çıkmış olan ve birer sanat eseri sayılan bu kalkanlar aynı zamanda Eski Yunan yazınının en eski ekphrasis¹⁶ örneklerindedir. Başka bir deyişle, onlar, bir sanat eserinin, edebiyat aracılığı ile görünür kılındığı ilk örnekler arasındadırlar.¹⁷ Biz de bu çalışmamızda, bu iki kalkanı, yüzeylelerini süsleyen tasvirler bağlamında irdelemek istiyoruz. Onlar, biçimce özdeş görünmekle birlikte, bu açıdan karşılaştırıldıklarında, farklı dünyaların resmini çizerler.

Akhilleus ile Herakles'in Silahlarının Karşılaştırılması

Bir Silahı Biçimlendirmek- İlk Halka¹⁸ Ya da Yıldızların Evi'nden Savaş Meydanı'na

Homeros, Hephaistos'un, Akhilleus'un kalkanını yapmak üzere atölyesine girdiğini söylüyordu. "Tanrı ateşe bükülmez tuncu attı, kalay attı, değerli altın attı, gümüş attı, sonra kütüğün üstüne koca bir örs koydu, bir eline güçlü bir çekiç aldı, bir eline ateş kiskacını. Koyuldu büyük bir kalkan yapmaya, dört bir yanı işli, sağlam bir kalkan, çevresine parlak bir çember attı kalkanın, ışık saçan onüç katlı bir çember, gümüşten bir kayığa bağladı kalkanı, kalkan üst üste beş tabakadandı, üstüne birçok süsler çizdi, gösterdi ustalığını. Yeri, göğü, denizi yaptı, yorulmaz

⁸ Antik Çağ'dan itibaren. O dönemde, şiirin, Hesiodos'a ait olduğunu düşünenler arasında, Rodoslu Apollonios ve Byzantionlu Aristophanes de vardı. Aristophanes, buna dayanak olarak, manzumenin ilk 56 mısrasının, yine Hesiodos'un olduğu düşünülen "Kadınlar Kataloğu"ndan alınmış olmasını gösteriyordu. Öte yandan çağdaş dil bilimsel, sanatsal ve tarihsel araştırmalar, "Herakles'in Kalkanı"nın, sonraki bir dönemin ürünü olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre şiir, İ. Ö 591- 570 yılları arasında, Thebaili bir ozanın elinden çıkmış olmalıdır. Richard Janko, "The Shield of Heracles and The Legend of Cygnus", *The Classical Quarterly*, XXXVI 1, 1986, s. 38- 47.

⁹ Efsanevi kahraman. Zeus ile –Mykene kralı Elektryon'un kızı- Alkmene'nin oğlu.

¹⁰ Heksametron (altı ayaklık) vezinde yazılmış olup, 480 dizeden meydana gelir. Herakles ile –savaş tanrısı Ares'in oğlu- Kyknos'un mücadelesini anlatan şiirin, 139.- 317. mısraları, Herakles'in kalkanını betimler.

¹¹ Yunanistan'ın Tesalya bölgesinde yaşayan bir kavim. Efsaneleri de vardır. Bunlardan en bilineni, Kentaur'lar ile yaptıkları savaştır.

¹² Ya da at adamlar. Bedenlerinin üstü, insan; altı, at biçimindedir. Söylenceye göre, Lapith kralı İksion, Hera'ya tutulmuş. Buna öfkelenen Zeus, tanrıçanın görüntüsüne sahip bir bulut yani Nephelē'yi yaratmış. Kralın Nephelē ile birleşmesinden de at adamlar doğmuş. Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 235.

¹³ Tanrı Ares ve tanrıça Athena (ya da Athene).

¹⁴ Dişi canavarlar. Saçları, yılanlarla örülü; alımları, yaban domuzu dişleri ile kaplı idi. Elleri, tunçtan; kanatları ise altından olan bu üç yaratığın en ünlüsü, Medusa idi. Onun yüzüne bakan, taş kesilirdi. Erhat, *a. g. e.*, s.128.

¹⁵ Zeus ile –Argos prensesi- Danae'nin oğlu. Medusa'nın başını kesmişti.

¹⁶ Ya da "ekphrasis". Bir resim ya da heykelin, edebî bir metin aracılığı ile tasvir edilmesi. Daha genel olarak, bir sanat eserinin, başka bir sanat dalı vasıtası ile resmedilmesi. "Ekphrasis", Yunanca bir ifade olup, asıl anlamı, açığa çıkarmaktır. Sokrates ve Platon gibi filozoflar da gerçek dünyaya ait bir nesnenin, bir sanat eseri aracılığı ile ifade edilmesini, bu terimle açıklamışlardır. <http://www.wisegeek.com/what-is-ekphrasis.htm>.

¹⁷ Akhilleus'unkinden başka, Homeros'un, "İlyada"daki Agamemnon'un kalkanı; Aiskhylos'un, "Thebai'ye Karşı Yediler" tragedyasındaki Tydeus'un kalkanı ile Euripides'in, "Elektra"daki Akhilleus'un kalkanı tasvirlerinin de bulunduğu. Sonraları, Romalı şair ve yazarların da "ekphrasis" geleneğini sürdürdüğünü görüyoruz. Bunlar arasında, Vergilius'un, "Aeneas"; Ovidius'un, "Başkalaşım" ve Quintus'un "Troya'nın Düşüşü" başlıklı şiirlerindeki Akhilleus'un kalkanı betimlemeleri ile Yaşlı Philostratos ve ardından Genç Philostratos'un "Resimler"i ve Nonnos'un, "Diyonizos'un Maceraları" şiirindeki Diyonizos'un kalkanı tasviri yer alır.

¹⁸ Homeros, yalnızca, ırmak tanrının kalkan üzerindeki konumunu belirtmişti.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

güneşi yaptı, dopdolu dolunayı, gökyüzünü saran yıldızların hepsini, Pleiadlar'ı¹⁹, Hyadlar'ı²⁰, güçlü Orion'u²¹, hem Araba hem Ayı²² denen yıldızı yaptı, Ayı Orion'a bakar, boyuna yerinde döner, tek yıldızdır Okeanos'un sularından pay almayan".²³

“Herakles'in Kalkanı”nın şairi ise yiğidin, Kyknos ile vuruşmaya başlamadan evvel, tanrıların armağanı olan²⁴ silahları kuşandığını söylüyordu. “Elleriyle kavradı parlak kalkanını, hiç kimse ona vurmamış, ezmemişti. O yuvarlağın içindeki her şey, az ışıldayan mine, fildişi, elektrüm²⁵ ile parlayan bronzdan yapılmıştı. Ortada, adamantus taşından²⁶ yapılmış, adı anılmaz Phobos²⁷ vardı, alev gibi yanan gözleriyle geriye doğru bakan.²⁸ Ve ağzı beyaz dişlerle kaplıydı, dehşet veren. Ve onun çirkin kafasının üzerinde korkunç Eris²⁹ beri tarafa uçuyor, panik halindeki insanları sıraya sokuyordu, o taş kalpli, akıllarını çekip alandı Zeusoğlu'na baş kaldıranların. Ve onların ruhları, yerin altına, Hades'in³⁰ evine doğru giderken, kemikleri, etraflarını saran et çürüdüğünde, kara toprağın içinde, kavurucu Sirius'un³¹ altında lime lime olurdu. Oraya Proioxis³² ile Palioksis³³ işlenmişti. Orada Homados³⁴ ve Androktasia³⁵ vardı. Orada Eris, Kydoimos³⁶ ile felaket getiren Ker³⁷ vardı. O, birini, henüz yaralanmış, diğer birini, yara almamışken yakalamıştı, ölmüş olan birini de karmaşanın içine sürüklüyordu ayaklarından tutarak. Omuzları üzerinde, insan kanıyla boyanmış bir giysi vardı, dehşet saçarak bakıyor, şiddetle haykırıyordu. Orada berbat yılanların başları vardı. Oniki tane. Dünya üzerindeki insan kabilelerini korkuturlardı, Zeusoğlu'na karşı gelirlere. Ve dişlerini gıcırdatırlardı, Amphitryonoğlu³⁸ dövüşürken. Tüm bu muhteşem işler ışıltılı ışıltılıydı. İşaretler varmış gibiydi korkunç yılanların üzerinde,

¹⁹ Ya da Ülker takımıydı. Söylenceye göre, Titan (dev) Atlas ile –Zeus ve Tethys'in kızı- Pleione'nin yedi kızı. Zeus tarafından gökyüzündeki yıldızlara dönüştürülmüşler.

²⁰ Yahut Boğa takımıydı. Mitolojide, iki ya da yedi kız kardeş. Tıpkı kardeşleri Pleidlar gibi gökyüzünde birer yıldız olmuşlar.

²¹ Avcı yıldız kümesi. Aslında deniz tanrı Poseidon'un oğlu imiş. Bir görüşe göre –av tanrıçası- Artemis'in kendisine, başka bir görüşe göre ise bir avcı kızı yaklaşmak istemiş. Buna kızan tanrıça, gencin üstüne bir akrep salmış. Akrep, onu, topuğundan sokmuş. Artemis, akrebi bir burç; Orion'u ise bir yıldız haline getirmiş. Erhat, *a. g. e.*, s. 251.

²² Ya da Büyük Ayı. O, evvelden, Artemis'in eşlikçisi, nymphe (tabiat perisi) Kallisto imiş. Zeus ile ilişkisinden bir oğlu olmuş. Zeus, Hera ya da Artemis tarafından bir ayıya dönüştürülen Kallisto, yıllar sonra, bir gün, ava çıkan oğlu ile karşılaşmış. Delikanlı, onu öldürmeye yeltenmiş ama Kallisto, Zeus tarafından bir yıldız haline sokulmuş. Baş tanrı, genci de başka bir yıldız (Küçükayı) dönüştürmüştü. M. C. Howatson, *Oxford Antikçağ Sözlüğü* (çev. Faruk Ersöz), Kitap Yayınevi Ltd., İstanbul 2013, s. 465.

²³ Homeros, *Ilyada* (çev. Azra Erhat, A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul 2007, s. 421- 422.

²⁴ Hephaistos'un –kalkandan ayrı olarak- yaptığı bronz baldır zırhı ile Athena'nın önceden verdiği altın göğüsük.

²⁵ Altın- gümüş alaşımı.

²⁶ Efsanevi, elmasimsi, çok sert bir taş.

²⁷ Korku tanrısı.

²⁸ Şair, gözlerin, yandan işlenmiş olduğunu söylemek istiyor.

²⁹ Kavga tanrıçası.

³⁰ Ölüler ülkesinin –Hades- tanrısı.

³¹ Akyıldız ya da Köpek yıldız. Mitolojide, avcı Orion'un köpeği. Yunanistan'da, Temmuz'un geç ya da Ağustos'un erken zamanlarında güneşin doğumundan az evvel gökyüzünde beliren Sirius, Antik Dönem'de, aşırı sıcaklıkların habercisi sayılmış. Efstratios Theodossiou vd., “Sirius In Ancient Greek and Roman Literature: From The Orphic Argonautics To The Astronomical Tables of Georgios Chrysococca”, *Journal of Astronomical History and Heritage*, XIV/ 3, 2011, s.181.

³² “Saldırış”.

³³ “Kaçış”.

³⁴ “Muharebe gürültüsü”.

³⁵ “Katliam”.

³⁶ “Homados” ile özdeş.

³⁷ Ölüm tanrıçası. Kimi zaman “Keres” biçiminde, çoğul olarak anılırlar. Hesiodos ve Homeros gibi sonraki dönem yazarları da onları, Moiralar (Kader tanrıçaları) ile bir tutmuşlardı. Erhat, *a. g. e.*, s. 186.

³⁸ Herakles. Tiryns prensi Amphitryon, Alkmene'nin ölümlü kocası idi. Söylenceye göre, yiğidi –Alkmene'den olan- kendi oğlu İphikles ile birlikte büyütmüş.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

onların, sırtları koyu, çeneleri siyahtı. Orada vahşi domuz ve aslan sürüleri vardı birbirlerine şevk ve öfke ile bakan. Ve saflar birbirine daha da yaklaşıyor ama hiçbiri korkmuyordu ama öfkeden yeleleri kabarmıştı. Heybetli bir aslan zaten uzanıyordu aralarında, onun yanında iki domuz, can vermiş bir halde ve koyu kan damlıyordu yere. Onlar, serilmiş ölü yatıyorlardı acımasız aslanların altında. Tahrik ediyordu dövüşmeye onları, öfkeleri, her iki tarafı da, vahşi domuzlar ve parlak gözlü aslanları”³⁹

Akhilleus'un kalkanını bezeyen gök küre, Homeros'un, kahramanlarını –ya da silahlarını- gök cisimleriyle karşılaştırmayı sevmesini anımsatır. Şair, muharebe alanında dövüşen Troyalı ya da Akhalı bir askeri, güneşle, ayla ya da bir yıldızla kıyasladığında⁴⁰, şüphesiz, onun tükenmek bilmez gücünü ve bu gücün uyandıracığı korkuyu⁴¹ dile getiriyordu.⁴² Öte yandan sonraları – kalkanı süsleyen tasvirlerin simgeler⁴³ bağlamında irdelenmesinin ardından-⁴⁴ Ovidius, böylesi bir silahın yalnızca Thetis'in oğluna yakışacağını söylerken, kalkan üzerindeki gök cisimlerini özellikle vurgulayacaktı.⁴⁵

Herakles'in kalkanının ortasındaki korkunç yaratıklar⁴⁶ ise şüphe yok ki Zeusoğlu'nun ırasına en uygun olanlardı.⁴⁷ Öte yandan dehşet, yıkım ve ölümü simgeleyen bu canavarlar – Akhilleus'un silahındaki benzerlerini yinelemenin⁴⁸ ötesinde- Agamemnon ile Athena'nın savaş gereçlerini⁴⁹ anımsatır. Vahşi aslan ve domuz sürülerinin amansız mücadelesi ise doğal cesaretin en

³⁹ <http://digital.library.northwestern.edu/homer>.

⁴⁰ Birçok kez. Örneğin, Paris –Troya prensi- silahlarıyla güneş gibi parlıyormuş. Hektor ise kalkanı ile belirttiğinde, bir görünüp bir kaybolan uğursuz bir yıldız gibiymiş. Öte yandan silahlarını kuşandığında, ışıklar saçan güneşe benzeyen Akhilleus, Hektor ile dövüşürken, bir yıldız gibi parlıyormuş. Yiğidin tunçtan silahları ise doğan güneşin ışınları gibi çevresini aydınlatıyormuş. Homeros, *a. g. e.*, s. 191- 477.

⁴¹ Hephaistos'un yaptığı kalkanı gören –Akhilleus'un uyuğundaki- Myrmidonlar, dehşet içinde kalmıştı. Şairin ifadesiyle: “Tepeden tırnağa bir titreme aldı Myrmidonlar'ı”. Euripides'in “Elektra” başlıklı tragedyasında da koro, Akhilleus'un kalkanının, Troyalılar'ı korkutmak için süslendiğini söyler. “...Kalkanın ortasında, pırl pırl güneş kursu resmi varmış, kanatlı atların çektiği araba içinde, ayrıca gökteki yıldızlar, Pleiadlar, Hyadlar, Hektor'un gözünü korkutmak için...”. Homeros, *a. g. e.*, s. 426; Euripides, *Elektra* (çev. Yılmaz Onay), Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2008, s. 24.

⁴² P. R. Hardie, “Imago Mundi: Cosmological and Ideological Aspect of The Shield of Achilles”, *The Journal of Hellenic Studies*, CV, 1985, s. 12.

⁴³ Ya da alegori. Bir öykü, oyun, resim vb.de yer alan karakter ya da olayların bir düşünce ya da niteliği simgelemeleri. Francis Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü* (çev. Hakkı Hünler), İstanbul 2004, s. 34.

⁴⁴ Helenistik Çağ'dan itibaren. Ephesoslu (Efes) hatip ve dilbilgisi uzmanı Herakleitos (1. yüzyıl) “Homeros Sorunları” ya da “Homeros Alegorisi” başlıklı kitabında, kalkanın, kâinatın resmi olduğunu söylüyordu. Buna göre Hephaistos, evrenin yaratıcısı –demiurgos- olan ateş iken silahın yapıldığı dört maden, evrenin temel unsurlarını –ateş, hava, toprak, su- simgeliyormuş. Kalkanın beş tabakası ise dünyanın beş coğrafi bölgesine –Kuzey Kutup Bölgesi, Kuzey İliman Bölgesi, Sıcak Kuşak ile Güney İliman Bölgesi ve Güney Kutup Bölgesi- işaret ediyormuş. Öte yandan yeryüzü, gökyüzü ve deniz, dünyanın üç bölümden meydana geldiğinin ifadesiymiş. Gök cisimleri ise daha sonra geliyormuş. Hardie, *a. g. m.*, s. 15.

⁴⁵ Onbeş kitaptan oluşan “Başkalaşımalar” başlıklı şiirinde. Akhilleus'un ölümünün ardından, Aias ile Odysseus, yiğidin silahları için kavgaya tutuşmuşlar. Aias, engin evrenin resmiyle süslü kalkanın, Odysseus'un hırsızlık yapmaya alışan eline yakışmayacağını söylüyormuş. Odysseus'a göre ise kalkan üzerindeki tasvirler, Aias'a uymazmış. Deniz tanrıcısının, bir tanrıya, oğlu için yaptırdığı silahı, kaba bir asker mi kullanacakmış? O, kalkanın üzerindeki resimleri, zengin süslemeleri anlayamazmış. Okeanos'u, yeryüzünü, görkemli gökyüzündeki yıldızları, Pleiadlar'ı, Hyadlar'ı, Ayı takımıyıldızını ve Orion'un ateş gibi parlayan kılıcını. Hardie, *a. g. m.*, s. 16- 17.

⁴⁶ Uzun bir tarihsel geçmişe sahip Doğu Sanatı'ndan alınmış olan.

⁴⁷ Bedensel gücün tüm olanaklarını kişiliğinde toplayan, dünyayı en korkunç tehditlerden koruyan ve canavarlardan temizleyen kişiliği ile alakalı olarak. Bu işler –birçok zorlu serüveni yanında- “Herakles'in oniki işi” olarak bilinir. Adrian Poole, *Trajedi* (çev. Hakan Gür), Dost Kitabevi, Ankara 2013, s. 146.

⁴⁸ Eris, Kydoimos ve Ker üçlüsünün –ikinci halkadaki- resmi bağlamında incelendiğinde.

⁴⁹ İlyada'daki. Krallar kralının kalkanı ile savaş tanrıcının göğüs zırhı (aegis). Homeros, kalkanı resmederken: “Korkunç surati, acı bakışlarıyla Gorgo, bir taş gibi duruyordu kalkanda, Deimos ile Phobos çevirmişti dört yanını” diyor. Şair, Athena'nın zırhını tasvir ederken de: “Üzerinde çepeçevre diziliydi Phobos, Eris, Alke (Cesaret), Ioke (Kovalama) bir de korkunç canavar Gorgo'nun başı, korku, yıldırgan azman” diye söylüyor. Homeros, *a. g. e.*, s. 169- 261.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

güçlü simgeleri olmaları yanında Arkaik Çağ Sanatı'nda⁵⁰ yaygın olarak kullanılan süslemelerdendir.⁵¹

İkinci Halka- Troya'daki Yaşam Ve At Adamlar Efsanesi

Hephaistos, Akhilleus'un silahı üzerine, iki şehrin resmini çizmiş. “ İki güzel kentini yaptı ölümlü insanların. Birinde düğünler, şölenler, sokakta yanan چراغlarının ışığında, evlerinden alınıp gezdirilen süslü gelinler, dört bir yanda kavuşma türküleri, oynayan, dönüp duran delikanlılar, flüt, lir sesleri. Kapı önlerinde şaşakalmış bakan kadınlar. Pazaryerinde giriyordu halk birbirine, kan diyeti için tartışıyordu iki adam, biri diyordu her şeyi ödedim, bakın işte, hiçbir şey almadım diyordu öbür adam. Sonunda bir yargıca başvuralım dediler, halk, bağrışıyor, kimi birinden yana çıkıyor, kimi ötekinden yana, haberciler tutmaya çalışıyor halkı, yaşlılar cilalı taşlar üstünde oturuyordu, kutsal çevrede, çınlak sesli habercilerin değnekleri vardı ellerinde, kalkıp değnekle yargı veriyorlardı sırayla. İki altın külçe duruyordu ortada, alacaktı altını en doğru yargıyı veren. Öteki kentin önünde konaklamıştı iki ordu, erlerin silahları parıl parıl parlıyordu, gidip geliyorlardı iki düşünce arasında, ya baştanbaşa yıkacaklardı kenti ya da bütün malı ikiye böleceklerdi. Ama hiç oralı değildi kentliler, onlar pusu kurmaktaydılar düşmana. Surlarını sevgili karıları, küçük çocukları savunuyordu. Yaşlılığın alt ettiği erkekleri dikmişlerdi duvarlara, kendileri Ares'le Pallas⁵² Athene'nin arkasından gitmişlerdi, iki tanrı da giymişti altın elbiselerini, ikisi de göze çarpıyordu güzel, büyük silahlarla, arkada daha küçük boydaydı halk. Varılınca pusu kurulacak yere, sürülerin su içmek için toplandığı ırmağa, durdular tepeden tırnağa parlak tunçlar içinde, halkın iki gözçüsü vardı az ötede, bekliyorlardı koyunları, kıvrık boynuzlu sığırları. Bunlar da görüldü, iki çoban geliyordu arkalarından, kaval çalıp duruyorlardı, düzenden haberleri yoktu. Onları uzaktan görüp koşular üstlerine, o saat yollarını kestiler sığırların, güzel ak koyunların, çobanların da bir çırpıda aldılar canını. Derken, kurultay meydanının berisindekiler, duydular sürülerin çevresindeki büyük gürültüyü, tepinen atları koşular arabalara, yola koyulup çabucak vardılar kavga yerine, sıraya dizilip ırmak kıyılarında başladılar çarpışmaya, tunç kargılarıyla vuruyorlardı birbirlerine. Aralarında Eris, Kydoimos, uğursuz Ker de vardı, Ker kimini yakalıyordu yeni yaralanmış, diri, kimini yarasız beresiz yakalıyordu, bir sürü ölüyü de çekiyordu kargaşalıkta ayaklarından, sırtında bir giysi vardı, erlerin kanıyla kızıla boyalı. Hepsi kavgaya karışmış çarpışıyorlar canlı adamlar gibi, her biri ölüsünü çekiyor öldürdüğü adamın”.⁵³

Hephaistos, Zeusoğlu'nun kalkanına, Lapith ve Kentaurlar arasındaki amansız savaşı⁵⁴ çizmiş. “Orada Lapith mızraklılarının mücadelesi vardı, Prens Kaineus, Dryas ve Peirithoos'un etrafında toplanmışlardı, Hopleus, Eksadius, Phalereus, Prolokhus, Aresoğlu Titaresialı Ampyke'nin oğlu Mopsus ve ölümsüzlere benzer Aigeusoğlu Theseus.⁵⁵ Gümüşten adamlar, altın silahları, bedenlerini saran. Öbür yanda Kentaurlar toplanmıştı onların karşısına çıkmak için. Petraius ile kâhin Asbolus'un çevresinde. Arktus, Oureius, esmer Mimas ve Peukeusoğulları Perimedes ve Dryalus. Gümüşten adamlar, ellerinde altından çam dalları ile. Ve birlikte acımasızca, sanki canlıymış gibi, birbirlerine, mızrak ve dallarla vuruyorlardı”.⁵⁶

⁵⁰ İ. Ö 700- 480 döneminde hüküm süren.

⁵¹ J. L. Myres, “Hesiod's Shield of Heracles: It's Structure and Workmanship”, *The Journal of Hellenic Studies*, LXI, 1941, s. 20- 26.

⁵² Tanrıçanın bir sıfatı.

⁵³ Homeros, *a. g. e.*, s. 422- 423.

⁵⁴ Efsaneye göre, Pelion Dağı'nda yaşayan Kentaurlar, komşuları Lapithler'in kralı olan Peirithoos'un –Argos kralının kızı- Hippodameia ile düğününe davet edilmişler. Ama gelini ve orada bulunan tüm kadınları kaçırmaya yeltenmişler. Lapithler'le aralarındaki savaş da bu yüzden çıkmış. Kentaurlar mağlup olmuş ve Güney Yunanistan'a sürülmüş. Howatson, *a. g. e.*, s. 472.

⁵⁵ Atina kralı Aigeus ya da Poseidon'un oğlu. Atina'nın efsanevi kahramanı. Peirithoos'un yakın dostu.

⁵⁶ <http://digital.library.northwestern.edu/homer>.

Akhali yiğidin silahını süsleyen kentlerden ilki, şüphesiz güzel bir yaşamın portresidir. Barışın hükümlerindeki bu kentte, düğün alaylarından ve onlara eşlik eden danslı- müzikli eğlencelerden daha doğal ne olabilirdi ki? İki adamın kan davası için giriştiği kavga ise davacının kan parası ya da sürgün⁵⁷ değil ama adalet istediğini söylüyordu. Tartışmanın sonucunu karara bağlayacak olanlar –ellerinde tuttukları asa⁵⁸ ile- arabuluculardı. Bununla birlikte bir yanda düşmanın yaşadığı ikilemi ve halkın yağma telaşını öte yanda çoban ve sürülerin katledilişini anlatan savaşın kenti ise dehşet, yıkım ve ölümü somutlaştırmanın ötesinde Troya'daki yaşamdan kesitler sunuyordu.⁵⁹

Zeusoğlu'nun kalkanındaki Lapith ve Kentaur'ların mücadelesi ise vazolar gibi mimarlık eserlerinde de süsleyici unsur olarak kullanılıyordu.⁶⁰ Öte yandan şair, bu sahnede yer alan figürlerin adeta canlı olduklarını söylerken, Akhilleus ile Herakles'in kalkanları arasındaki farklılardan birini⁶¹ dile getiriyordu.

Üçüncü Halka- Mevsimler Tablosu'ndan Söylencelerin Dünyası'na

Akhali yiğidin kalkanını betimleyen Homeros'un dediği gibi: "Tanrı, kalkana yumuşak bir toprak, verimli bir tarla koydu, bu toprak, üç kez sürülecek geniş bir toprağı, çift süren adamlarla doluydu, sürüyorlardı sabanı bir oraya bir buraya. Dönüp beri ucuna varınca tarlanın, elinde bal gibi şarap dolu bir kadehle bir adam geliyor, şarap sunuyordu. Bir gidip bir geliyorlardı işte böylece, bitirmeye can atıyorlardı derin tarlayı. Altındandı, ama kararmıştı arkalarındaki toprak, tıpkı sürülmüş gibi karamıştı, aman ne görülecek şeydi bu. Tanrı, kalkana bir kral toprağı koydu, tırpanlarla biçip duruyordu ırgatlar ekini. Yarıklar boyunca başaklar düşüyordu üst üste, demetçiler sazlarla ekini bağlıyordu, üç demetçi duruyordu ayakta, arkalarında demet yapan çocuklar duruyordu, kollarında taşıyıp uzatıyorlardı onlara başakları, kral da elinde değneği, bir yarığın başında, duruyordu yüreği sevinç içinde, sessiz soluksuz. Ötede bir meşe ağacının dibinde, haberciler hazır ediyorlardı şöleni, işleri güçleri kestikleri öküzleydi, kadınlar da boyuna ak un döküyordu ırgatların yemeğine. Tanrı, kalkana koca salkımlar yüklü bir bağ koydu, altından güzel bir bağdı bu, kara kara üzümler sarkıyordu, salkımlar gümüş sııklara yaslıydı boydan boya. Göktaşından⁶² bir hendek çizilmişti, kalaydan bir çit çizilmişti çepeçevre. Bir tek dar yol vardı bağın içinde, bağbozumunda oradan geçilir yürünürdü, kızlar, delikanlılar, çocuklar gibi şen, bal

⁵⁷ Eski Yunan'ın Arkaik Çağ öncesi döneminde, cinayet işleyen, kurbanın ailesi tarafından öldürülürdü. Bir kanun yapıcı olan ve aynı zamanda ilk yazılı yasaları oluşturan Drakon'dan (İ. Ö 621/620) itibaren ise cinayetin cezası sürgün oldu.

⁵⁸ Hiyerarşinin, erkin göstergesi. Yanı sıra adalet ve düzenin (Themis) işareti. Asa, mecliste söz alan her konuşmacıya verilir, onu elinde tutan, dokunulmazlık edinirdi. Homeros'ta, kralların –Odysseus ve Agamemnon gibi- simgesel silahı olan asanın bir soy kütüğü olurdu. Şairin dediği gibi: "Güçlü Agamemnon, elinde değneği, kalktı. Hephaistos yapmıştı didine didine o değneği, vermişti onu Kronosoğlu kral Zeus'a, Zeus da Argos'u öldüren yol gösterici Hermes'e vermişti, atları kamçılaman kral Pelops'a vermişti o da, Pelops da erlerin güdücüsü Atreus'a vermişti, Atreus da bol sürüsü olan Thyestes'e bırakmıştı ölürken, Thyestes de onu, taşısın diye Agamemnon'a bırakmıştı, bunca adalarda, Argos'ta boydan boya sözü geçsin diye". Pierre Vidal-Naquet, *Homeros'un Dünyası* (çev. Devrim Çetinkasap), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 95; Homeros, a. g. e., s. 95.

⁵⁹ Hektor'un –karısı- Andromakhe ile yaptığı duygu yüklü konuşma gibi. Genç kadın, ön saflarda çarpışmaya kararlı olan yiğidi, bu kararından vazgeçirmeye çalışıyordu. Düşmanın –özellikle de Akhilleus'un- kendi ailesinde sebep olduğu yıkımı dile getirirken de: "Erkek kardeşim vardı yedi tane, bir günde Hades'e indi yedisi de, çevik ayaklı Akhilleus öldürdü hepsini, paytak yürüyen sığırları, koyunları yanında" diye söylüyordu. Homeros, a. g. e., s. 188; Oliver Taplin, "The Shield of Achilles Within The Iliad", *Greece & Rome, Second Series*, XXVII/ 1, 1980, s. 6- 7.

⁶⁰ Siyah ve kırmızı figürlü vazolar yanında tapınak kabartmalarında. Bunlar arasında Olympia Zeus tapınağının (İ. Ö 472- 456) batı alınlığı, Bassae Apollon tapınağının (İ. Ö 450- 400) frizi ve Atina Parthenon (İ. Ö 447- 438) tapınağının güney metopları sayılabilir.

⁶¹ Akhilleus'un kalkanı üzerinde –Olymposlu tanrılardan başka- efsanevi figürler ya da yarı- tarihsel kişiliklerin bulunmamasından kaynaklanan bir diğeri yanında. George Kurman, "Ekphrasis in Epic Poetry", *Comparative Literature*, XXVI, 1974, s. 2- 3.

⁶² Özgün metinde "cyanus" olarak geçer. Koyu renkli bir taş ya da mavi renkteki mine taşı olduğu düşünülür. Biz, Azra Erhat- A. Kadir'in dediği şekliyle almayı tercih ettik.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

gibi tatlı yemişler taşıyorlardı sepet sepet. Ortada bir çocuk, telleri çınlayan bir saz elinde, sesler çıkarıyordu sazdan tatlı tatlı, güzel bir türkü çağırıyordu ince sesiyle, ötekiler, ayaklarını yere vurup uyuyorlar ona, sığıyor, bağıyor, oynuyorlardı”.⁶³

Olympos’un topal tanrısı, yenilgi bilmez Herakles’in kalkanına, savaş tanrılarını yapmış. “Orada acımasız Ares’in çevik ayaklı atları duruyordu, altından yapılmış, orada yağmacı Ares’in kendisi, ellerinde bir mızrak tutarak, piyadeleri kumanda ediyordu, kanla kırmızıya boyanmıştı, sanki yaşayanları katlediymiş gibi, arabasında ayakta duruyordu ve Deimos⁶⁴ ile Phobos yanındaydı, insanların savaşına atılmaya hevesli. Orada Zeus’un kızı yağmacı Tritogeneia⁶⁵, muharebeyi yönetmek istemiş gibi, elinde bir mızrak ve altın miğfer ve omuzları etrafındaki zirhıyla ilerliyordu dehşetli savaşa doğru. Orada ölümsüz tanrılar topluluğu vardı, aralarında Zeus ile Leto’nun oğlu⁶⁶ tıngırdatıyordu altından bir lir. Tanrıların evi Olympos vardı orada ve meclisleri ve sınırsız bir zenginlik yayılmıştı etrafa. Tanrıçalar, Pieria Musaları⁶⁷ başlamışlardı, berrak sesleriyle bir şarkıya. Orada bir liman vardı, boyun eğmez denize karşı korunaklı, yuvarlak, ince kalaydan yapılmış, sanki dalgaların üzerindeymiş gibi. Ortasında birçok yunus oraya buraya yüzüyor, balık avlıyordu yüzücüler gibi ve gümüşten yapılmış ikisi havaya fırlatıp yutuyordu suskun balıkları. Bronz balıklar tir tir titriyordu altlarında. Sonra kıyıda bir adam oturmuştu, bir balıkçı gibi görünen ve ellerinde bir ağ tutuyordu ve atmak üzere görünüyordu onu denize. Orada sarı saçlı Danae’nin oğlu, süvari Perseus vardı, ayakları ne kalkana değiyordu ne de ondan uzaktı, görmesi bile şaşırtıcı, hiçbir yere basmıyordu ayakları. Meşhur topal onu böyle yaptığı için elleriyle, altından. Ayaklarında kanatlı sandaletleri vardı, omuzları üzerinde siyah kınında bir kılıç sarkıyordu bronz bir kayıştan. Böyle uçuyordu o, süratle. Sırtını, dehşet veren bir canavarın, Gorgon’un başı kaplamıştı, gümüş bir kesenin içindeydi, görülecek şeydi o. Püsküller sarkıyordu ondan, parlak, altından yapılmış. Yiğidin kafasında Hades’in korkunç başlığı vardı akşamın dehşetli karanlığını taşıyan. Danae’nin oğlu, Perseus, canını dişine takmış mücadele ediyordu, korkudan ürpermiş biri gibi. Arkasından koşuyordu berbat ve korkunç Gorgonlar, yakalamaya çalışıyorlardı onu. Ayaklarını yeşil adamantusa bastıklarında, kalkan çınlıyordu keskin ve muhteşem bir sesle. Kemerlerinde iki yılan asılıydı başları kıvrımlı, dillerini titretiyor, dişlerini gıcırdatıyorlardı öfke ile ve dik dik bakıyorlardı zalimce. Ve dehşet veren başları üzerinde Gorgonlar’ın, heybetli Phobos sallanıyordu”.⁶⁸

Akhilleus’un kalkanına işlenen ziraat ve bağcılık faaliyetleri, toprağın verimini vurgular. Bahar, yaz ve güzü simgeleyen bu tasvirler, genciyle yaşlısıyla çok sayıdaki figüre ev sahipliği yapar. Bunlardan biri de –toprağında⁶⁹ çalışan işçilerin başında duran- kralıktır.⁷⁰ Bu sahneler, Homeros’un, âdil bir kralla özdeşleştirdiği iyi yaşamdan⁷¹ kesitler sunduğu için özellikle dikkât çeker.

⁶³ Homeros, *a. g. e.*, s. 423- 424.

⁶⁴ Dehşet tanrısı.

⁶⁵ Ya da Athena.

⁶⁶ Yahut Apollon. Işık, us, kehânet ve sanatın tanrısı.

⁶⁷ Sanat ya da esin perileri. Zeus’un dokuz kızı. En önemli tapınakları, Pieria kentindeymiş.

⁶⁸ <http://digital.library.northwestern.edu/homer>.

⁶⁹ Ya da “temenos”. Eski Yunan’da, bir tanrıya ayrılmış ve etrafı duvarlarla çevrilmiş kutsal alanlar bu adla bilinirdi. Homeros’un bu ifadeyi kullanmış olması, Akhalar döneminde kralın yetkesinin –hayvan sürüleri, tarımsal kaynaklar, silah ve savaş arabaları yanında- din alanını da kapsadığı düşünüldüğünde anlam kazanır. Vidal- Naquet, *a. g. e.*, s. 20.

⁷⁰ Yahut “basileus”. Taplin, *a. g. m.* s. 9.

⁷¹ Şairin –Odysseia’da- Odysseus’un ağzından dediği gibi: “Anılırsın her yerde kusursuz bir kral gibi, tanrılardan korkar da hani, kalabalık, soylu bir halkı doğruluk töresince yönetir hiç şaşmadan, buğday ve arpa getirir ona kara toprak, ağaçlar yemişle dolar, sürüler durmadan ürer, bol balık verir deniz, öyle iyidir ki yönetici, yaşar buyruğunda halk bey gibi”. Homeros, *Odysseia* (çev. Azra Erhat, A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul 2005, s. 320.

Herakles'in kalkanında ise efsaneler diyarının savaşıla özdeşleşen figürlerine, sıradan erler eşlik eder.⁷² Hephaistos'un, Olymposlular'ı –bir şölen sırasında- tüm ihtişamı içinde resmettiği sahnelerden sonra bir liman görünür. Burada yer alan balıkçı figürünün betimlenişi ise ilgiyi hak eder.⁷³ Her biri kendi içinde bir bütün oluşturan tasvirlerle ev sahipliği yapan bu halka, yine söylenceler dünyasına ait bir kahraman olan Perseus'un ürkütücü serüveni ile tamamlanır.

Dördüncü Halka- Kırılık Yaşamdan Tanrıların Dünyasına

Hephaistos, Akhilleus'un silahına, bir kır manzarası yapmış. Orada kızlı erkekli bir grup genç de neşe içinde raks ediyormuş. "Tanrı, kalkana iki boynuzlu bir sığır sürüsü koydu. Altınla kalaydan yaptı inekleri, ağıldan otlığa doğru gidiyorlardı böğüre böğüre, çağlayan ırmağın kıyısına, sallanan sazlığa doğru. Dört altın çoban dizilmişti yanlarına, artlarından, ayakları hızlı dokuz köpek koşuyordu. İneklerin ilk sıralarında, böğüren bir boğayı, korkunç iki aslan yakalamış, sürüklüyordu. Acı acı bağıyordu hayvan, arkasından köpekler, köylüler geliyordu ama aslanlar deriyi, bağırsakları paralamıştı, kara kanını emiyordu boğanın, boşuna saldırtıyordu çobanlar köpekleri, güç yoktu onlarda aslanları ısırarak, yakından havlıyor, sonra koruyorlardı kendilerini. Çünkü ünlü total, kalkana bir büyük otlak koydu, otlasın diye güzel bir yarda ak koyunlar, ağılları, üstü örtülü barakaları vardı otlığın, çitle çevrili avlusu vardı. Çok ünlü total, kalkana bir de oyun alanı koydu, bir zamanlar Daidalos'un⁷⁴, yaygın Knossos'ta⁷⁵, güzel örgülü Ariadne⁷⁶ için yaptığı alana benziyordu. Orada delikanlılar oynuyordu, sığır armağanlarıyla alınmış kızlar⁷⁷ oynuyordu, dayamışlardı ellerini birbirlerinin bileklerine. Kızlar keten giymişlerdi ipince, oğlanlar iyi dokunmuş gömlekler giymişlerdi, pırıl pırıl zeytinyağı parlıyordu gömleklerde. Kızlar güzel çelenkler takmışlardı başlarına, oğlanlar gümüş kayışlara altın bıçaklar bağlamıştı. Oyuna alışmış ayaklarıyla koşuyorlardı döne döne, oturan bir çömlekçi nasıl denerse eline uygun çarkı, iyi çalışıyor mu çalışmıyor mu diye, onlar da öyle koşuyordu birbirlerine karşılıklı sıralarla. Büyük bir kalabalık halka olmuştu, candan seyrediyorlardı güzelim oyunu, aralarında, şenliği açmak için, iki cambaz dönüp duruyordu ortalık yerde".⁷⁸

Herakles'in kalkanında ise bir kentin tasviri varmış. O, hem savaşın hem barışın kentiymiş. "Onların⁷⁹ ötesindeki adamların savaşçı silahları vardı ve savaşıyorlardı, kimi şehrini ve ailesini yıkımdan koruyordu, diğerleri onu yağmalamak için uğraşıyordu. Birçoğu ölü yatıyordu ama daha fazlası çarpışıyordu. Kadınlar, sağlam, bronz kulelerin üzerinde, hıçkırarak ağlıyor ve yanaklarını yırtıyorlardı, sanki canlıymışlar gibi, meşhur Hephaistos'un işleri. Daha yaşlı olan ve ihtiyarlığın pençesine düşen erkekler, kapıların dışında toplanmış ve el açmışlardı kutsal tanrılara, çocukları için korku duyarak, bir kez daha savaşan. Arkalarında karanlık Keres, beyaz dişlerini gıcırdatarak, vahşi, kana susamış ve ulaşılmaz, ölenler için kavga ediyorlar ve hepsi de sabırsızlanıyordu onların koyu kanından içmek için. Birini yakalar yakalamaz, ölü yatan ya da henüz yaralanıp yere düşen, devasa pençelerini geçiriyorlardı ve onun ruhu, Hades'e, dondurucu Tartarus'a⁸⁰ iniyordu. Ve onlar kalplerini insan kaniyle tıka basa doyurduktan sonra, o kişiyi arkalarında bırakıyor ve tekrar kargaşa ve kavganın içine dalıyorlardı. Klotho⁸¹ ve Lakheisis⁸² duruyordu yanlarında. Daha kısa

⁷² Akhilleus'un kalkanında olduğu gibi.

⁷³ Kalkanın ikinci halkasını süsleyen savaşçı figürleri –Lapith ve Kentaurlar- gibi canlı oluşu ile.

⁷⁴ Söylenceye göre, Atinalı heykeltıraş. Efsanevi Girit kralı Minos'un emrinde de çalışmış.

⁷⁵ Girit'te kent. Minos tarafından kurulduğu söylenir.

⁷⁶ Minos'un kızı. Anası –güneş tanrı Helios'un kızı olan- Pasiphae imiş.

⁷⁷ Ya da çeyizleriyle alınmış kızlar. Eski Yunan'da, kızını evlendirecek olan bir baba –ya da ölmüş ise en yakın akrabası- damadın ailesine çeşitli armağanlar sunmayı da vaat ederdi.

⁷⁸ Homeros, 2007, a. g. e., s. 424- 425.

⁷⁹ Gorgonlar'ın.

⁸⁰ Hades'in dibi.

⁸¹ Moiralar'dan biri. Hayat ipliğini bükerdi.

⁸² Moiralar'ın ikincisi. Alinyazısını simgeler.

olan, Atropos⁸³, uzun bir tanrı değildi ama yine de diğerlerinden değerce üstün ve en yaşlı olardı. Şiddetli bir kavgaya tutuşmuşlardı bir adamın başında, öfkeyle parlayan gözlerle bakıyorlardı birbirlerine, pençelerini kullanıyorlardı eller gibi. Akhlyls⁸⁴ duruyordu yanlarında hüznün veren ve korkutan, yeşil, sefil, açlıktan büzülmüş, şişmiş dizleri ve ellerinin altındaki uzun pençeleriyle. Burnundan sümük akıyor ve yanaklarından kan damlıyordu yere. Sırtarak duruyordu ve toz kaplamıştı omuzlarını, gözyaşlarıyla ıslanmış. Onun yanında, güzel kuleli bir şehri, ölümlülerin ve yedi kapısı, altından, kirislere uyan, koruyordu onu. Şenlik ve danslarla eğleniyordu insanlar. Kimi, güzel kenarlı tekerleklerin çektiği bir arabada, bir kadını kocasına getiriyordu. Bir düğün şarkısı yükseliyordu ve çok uzaklardan yanan meşalelerin ateşi dalgalanıyordu köle kadınların ellerinde. Onlar, şenlikte hoşça vakit geçiriyor ve ilerliyorlar ve raks eden dansçı toplulukları onları takip ediyordu. İnce kavalların eşlik ettiği yumuşak ezgiler, etrafta yankılanıyordu. Lirlerin eşlik ettiği genç kızlar, hoş bir dansa liderlik ediyordu bir tarafta ve genç erkekler cümbüş yapıyordu diğer tarafta. Kimi dans ediyor, şarkı söylüyordu, kimi kahkahalarla gülüyor, bir flütçünün ezgisi eşliğinde ilerliyordu. Şenlikler, danslar ve kutlamalar sarmıştı tüm kenti. Diğerleri, kentin önünde, binmişlerdi atların sırtına, dörtnal koşuyordu hayvanlar. Diğerleri, ırgatlar, sürüyordu tanrısal toprağı ve giymişlerdi kuşaklı entarilerini, kısa. Ve geniş bir buğday tarlası vardı. Kimi biçiyordu keskin oraklarla, eğilmiş dalları, başaklarla ağırlaşan, sanki Demeter'in⁸⁵ tahılıymış gibi. Kimi bağlıyordu şeritlerle dalları ve harman yerine düşüyordu onlar. Kimi topluyordu üzümleri elinde orağı ile. Kimi daha kalabalık, sepetlere dolduruyordu toplayıcılardan aldığı beyaz ve siyah salkımları, yaprak ve gümüş demetleriyle ağırlaşan uzun asmalardan toplanan. Kimi daha kalabalık, yine sepetlere dolduruyordu onları. Yanlarında altından bir sıra asma, maharetli Hephaistos'un muhteşem işi. Eğilmişti yapraklarla ve gümüş asma direkleriyle, salkımlarla ağırlaşan ve bunlar, hakikaten siyahtı. Kimi ayaklarıyla eziyordu üzümleri diğerleri suyunu boşaltırken. Kimi boksta mücadele ediyor ve güreşiyordu. Kimi ayağı tez tavşanları avlamıştı, avcılar ve keskin dişli köpekler önde, onları yakalamaya çabalıyor, tavşanlar ise kaçmaya çalışıyordu. Yanlarında süvariler zorlu bir işi vardı ve bir ödül içindi kavga ve uğraşları. İyi yapılmış arabalarda sürücüler duruyor ve gevşek dizginli atları zorluyorlardı ve takırdıyor ve fırlıyordu yan yana dizili arabalar, tekerleklerin çığlıkları arasında. Böyle sonu gelmez bir işe girişmişlerdi ve zafer hiçbirinindi ama mücadeleleri sonuca bağlanmamıştı. Büyük bir tripod⁸⁶ için yola çıkmışlardı, altından. Maharetli Hephaistos'un muhteşem işi".⁸⁷

Achilleus'un kalkanına çizilen kır yaşamından sahneler, mevsimlerin en soğuşunu simgeler. Bir grup çobanın eşliğindeki sığırların, meraya giderken saldırıya uğraması, yiğidin silahının ikinci halkasındaki tasviri⁸⁸ anımsatır. Bununla birlikte sürüye saldıranların iki aslan olması, barış zamanında hayvancılığın en büyük düşmanının, yabanî hayvanlar olmasıyla ilişkilidir.⁸⁹ Güzel kıyafetler⁹⁰ giymiş kızlı- erkekli bir grup gencin raks edişlerini anlatan sahneler ise dansı seyreden kalabalığın ortasında zıplayıp duran akrobatlar ile tamamlanır.

⁸³ Son Moira. Ölümün simgesi.

⁸⁴ Ya da "Sis". Söylenceye göre, ölmeden evvel gözlere inen karanlık. Metinde acı ve kederin kişileştirmesi olarak karşımıza çıkar.

⁸⁵ Buğday tanrıçası.

⁸⁶ Üçayaklı kazan.

⁸⁷ <http://digital.library.northwestern.edu/homer>.

⁸⁸ Düşmanın, sürü ve çobanları katledişi.

⁸⁹ Taplin, *a. g. m.*, s. 9.

⁹⁰ Homeros'un dünyasında medeniyetin göstergesi. İlyada'da, Olymposlu tanrıların ve Troya hanedanlığının üyelerinin güzel elbiseleri özellikle vurgulanır. Odyssea'da ise -Phaiaklar'ın kralı- Alkinoos, farklı giysiler kuşanmanın, halkına neşe verdiğini ifade eder. Odysseus ve saray erkânı da -yiğidin İthake'ye dönüşünün ardından- kutlamalardan evvel temizlenir ve süslenip püslenirler. Taplin, *a. g. m.*, s. 10.

Herakles'in kalkanı süsleyen tasvirler ise Akhilleus'un silahının çizdiği tablonun⁹¹ bir yansıması olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte savaş ve barışı tek bir kente sığdıran bu resimler arasında yer alan gürültülü araba yarışları, sonu olmayan bir mücadele olarak nitelendirildiği için dikkat çeker.⁹²

Bir Silaha Son Şeklini Vermek- Son Halka ya da Irmak Tanrı'nın Resmi

Akhilleus'un ve Herakles'in kalkanlarının son halkası, Irmak Tanrı'nın tasviriyle süslüymüş. Homeros: "Tanrı, kalkana büyük Okeanos'un güçlü akışını koydu, sapasağlam kalkanı çember gibi sarıyordu" diye söylüyordu.⁹³

Herakles'in Kalkanı'nın şairi ise "Kenar boyunca Okeanos akıyordu, kabarmış görünüyor ve sarıyordu zengin işlemeli kalkanı. Üzerinde süzülen kuğular ötüyor ve diğer birçoğu yüzüyordu suyun üzerinde. Balıklar korku içindeydi yanlarında" demişti.⁹⁴

İki silahı çepeçevre saran halkanın, Okeanos'un tasvirine⁹⁵ ayrılmış olması, ırmak tanrının algılanış biçimiyle alakalıdır. Zira Homeros'un, tanrıların atası; Hesiodos'un, Gaia'nın⁹⁶ ilk evladı dediği Okeanos'un, düz bir teker biçiminde tahayyül edilen dünyayı çepeçevre sardığı düşünülürdü. Bu gürül gürül akan su, dünyanın sınırlarını da belirliyordu.⁹⁷

Vargı

Eski Yunan edebiyatında, bir resmin, yazı aracılığı ile görünür kılındığı en eski örnekler, Akhilleus ile Herakles'in kalkanlarıdır. İlk bakışta biri diğerine benzeyen bu iki silah, yüzlerini süsleyen resimler irdelendiğinde hayli farklıdır. Akhilleus'un kalkanındaki bezeklere yakından bakıldığında, efsanevî bir savaşının silahında olması beklenen sahnelerin –harp ve ölümü imleyen- azlığı dikkat çeker. Öte yandan Herakles'in kalkanı, adeta savaşın portresidir ve silah üzerinde –Akhilleus'unkinden izler taşıyan- günlük yaşama dair sahneler yok denecek kadar azdır. Bu görünümün altında yatan neden, şüphesiz, şiirlerin temasıdır. Gerçi "İlyada" da "Herakles'in Kalkanı" gibi bir savaşın öyküsünü dizeleştirir. Ama Homeros, Troya'daki savaşı anlatırken, bu mücadelenin çirkin yüzünü çizmekle kalmaz. Düşmanın gelişinden evvel yaşanan mutlu yaşam da en ince ayrıntıları ile resmedilir. Akhalar'ın –zaferden sonra- sağ salim yurtlarına döndüklerinde tekrar kavuşmayı hayal ettikleri yaşam da işte budur. Herakles'in, Kyknos ile vuruşmasının öyküsü ise tam anlamı ile bir savaş şiiridir. Öyle ki yiğit, savaş tanrının oğlu ile giriştiği zorlu mücadeleyi, yalnızca Athena'nın yani savaşla özdeşleşen başka bir figürün araya girmesinin ardından kazanır.

KAYNAKÇA

ERHAT Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1984.

EURİPIDES, Elektra (çev: Yılmaz Onay), Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2008.

GRIMAL Pierre, *Classical Mythology*, Penguin Books, 1991 London.

⁹¹ İlk dört halka, bir bütün olarak düşünüldüğünde.

⁹² Şairin sonsuzluk özlemini dile getirmesi bakımından. Bu, Akhilleus ile Herakles'in kalkanlarını birbirinden ayıran özelliklerden sonuncusudur. Kurman, *a. g. m.*, s. 3.

⁹³ Homeros, 2007, *a. g. e.*, s. 425.

⁹⁴ <http://digital.library.northwestern.edu/homer>.

⁹⁵ Zeus oğlu'nun kalkanındaki resme eşlik eden kuş ve balıklar, Geç Minos Dönemi Sanatı'nda (İ. Ö 1700- 1200) sevilen bezemelerden olup, estetik bir kaygı taşımanın ötesinde simgesel bir anlama da sahip olabilirler. Myres, *a. g. m.*, s. 37.

⁹⁶ Ya da Toprak Ana. Gökyüzü –Uranos- ile birleşmesinden doğan oniki devden biri de Okeanos idi.

⁹⁷ Erhat, *a. g. e.*, s. 248; Pierre Grimal, *Classical Mythology*, Penguin Books, London 1991, s. 299.

- HARDIE P. R., “Imago Mundi: Cosmological and Ideological Aspect of the Shield of Achilles”, *The Journal of Hellenic Studies*, CV, 1985, s. 11- 31.
- HOMEROS, *Odysseia* (çev: Azra Erhat, A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul 2005.
- HOMEROS, *İlyada* (çev: Azra Erhat, A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul 2007.
- HOWATSON M. C., *Oxford Antikçağ Sözlüğü* (çev: Faruk Ersöz), Kitap Yayınevi, 2013 İstanbul.
- JANKO Richard, “The Shield of Heracles and the Legend of Cynus”, *The Classical Quarterly*, XXXVI/ 1, 1986, s. 38- 59.
- KURMAN George, “Ecphrasis In Epic Poetry”, *Comparative Literature*, XXVI/ 1, 1974, s. 1- 13.
- MYRES J. L., “Hesiod’s Shield of Heracles: It’s Structure and Workmanship”, *The Journal of Hellenic Studies*, LI, s. 17- 38.
- PETERS Francis, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü* (çev: Hakkı Hünler), Paradigma yayınları, İstanbul 2004.
- POOLE Adrian, *Trajedi* (çev: Hakan Gür), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2013.
- TAPLIN Oliver, “The Shield of Achilles within the Iliad”, *Greece & Rome, Second Series*, XXVII/ 1, 1980, s. 1- 21.
- THEODOSSIOU Efstratios vd., “Sirius In Ancient Greek and Roman Literature: From the Orphic Argonautics to the Astronomical Tables of Georgios Chrysococca”, *Journal of Astronomical History and Heritage*, XIV/ 3, 2011, s. 180- 189.
- VIDAL- NAQUET Pierre, *Homeros’un Dünyası* (çev: Devrim Çetinkasap), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

Internet Kaynakçası

<http://www.wisegeek.com/what-is-ekphrasis.htm>.

<http://digital.library.northwestern.edu/homer>